

Alte Drucke

**Dauidis Chytræi In Historiam Iosvæ, Ivdicvm, Rvth, in
Prophetas & Psalmos aliquot; & Sententias Syracidæ**

Chyträus, David

Lipsiae, 1592

VD16 C 2504 T. II

In Psalmum CXVIII. CONFITEMINI.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests please contact the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn.unibibliothek.de:gbv:ha331148122

C O N F I T E M I N I .

Vera Theologia & Religio Christiana est verum D e u m conditorem nostrum & redemptorem Iesum Christum, recte ex verbo ipsius agnatum timere & diligere : & firma fiducia, in misericordia & fauore Dei, nobis propter Christum propitij, adquiescere : quotidie & ardenter inuocare Deum, & pio corde ac voce gratias ipsi pro omnibus beneficijs agere. Alios etiam homines & proximos nostros propter D e u m diligere, & quibuscumq; possumus officijs, docendo, consolando, benefaciendo, iuuare, & iusticiam, veritatem, mansuetudinem, beneficentiam, castitatem, temperantiam, misericordiam & cæteras virtutes verbo Dei mandatas religiosè colere, ut Deo Archetypo conformes simus, & alios homines ad veram agnitionem & celebrationem Dei inuitemus.

In his veræ pietatis, & fidei, Inuocationis, Gratiarum actionis erga Deum, & benignitatis erga proximum officijs, vera Theologia & religio Christiana potissimum sita est : non in argutis contentionibus & curiosarum disputationum rixis, quæ nostra ætate recrudescentes, non sublatam, sed mutatam superioris ætatis Sophisticen ostendunt.

Prodest igitur iuentutem in scholis, ad piam lectionem & meditacionem Psalmorum, & reliqui verbi à Deo traditi, per quam solam, & non aliter, D e u s ad salutem efficax est ; & ad exercitia precationum, fidei, Gratiarum actionis potius, quam ad certamina & rixas adsuefieri. Hoc consilio, cum alioquin in hac vita, valetudinis & omnium rerum mearum incertitudine, longioris scripti, ut historiae Regum & Paralipomenon, ad quam ordinos deduxerat, expositionem instituere non licet, nam vita summa brevis spes & res vetat incoare longas : Psalmum hunc, qui tamen doctrinam Euangeli præcipuum ; & Consolationem ecclesiæ propriam, ac Exhortationes ad celebrationem Dei, fidem, confessionem & laudes diuinas cōtinet, vnum certe ex pulcherrimis & splendidissimis in toto Psalterio delegi, quem in schola prælegerem. Ac ut de Psalmorum generibus & finibus diuersis, auctor non opus esset, Distributionem Psalmorum in tria causarum genera, quæ singulorum propositiones, argumenta, & fines, simul indicat, typis exprimi in pagella curauit, quam, qui volent singuli sibi comparabunt, & velut huius etiam Psalmi 118. argumentum, reliquæ enarrationi præfigent.

Est autem enarratio autorum, seu interpretatio cuiuscunq; scripti, in genere : primum Propositionem seu statum scripti, & Ordinem partium lectori ostendere : deinde, membra præcipua aptè referre ad Locos communis illius artis, ad quam scriptum pertinet : eosq; adhibitis definitionibus, divisionibus, sententijs & exemplis illustrare : Postremò, genus sermonis, phrasin, & figuræ verborum, iuxta præcepta artiū de ratione dicendi, expendere & enucleare. Est igitur Propositio huius Psalmi præcipua : *Gratias ago D e o pro liberatione ex omnibus periculis, & malis presentibus ac aternis .i. in persona Christi capit. : deinde omnium membrorum Ecclesiæ, seu omnium piorum, qui similes cum Christo afflictiones & liberationes experientur.*

Argumentum vero Psalmi Confitemini, uberrimum & amplissimum, tres illos sacrae scripturae seu librorum diuinorum fines & utilitates, à Paulo 1. Cor. 14. Rom. 15. & alibi indicatas, simul complectitur.

Primum n. DOCTRINA Euangelij ppria, seu prophetia est de passione, morte, resurrectione, victorijs & regno Messiae filii dei dñi nostri Iesu Christi:

Chytr

& de Ecclesia ipsum Messiam agnoscere & celebrante: sicut ipse Christus hunc Psalmum de se nominatum citat, Matth. 21. Luc. 20. 19. Marc. 11. & Petrus Act. 4. 1. Pet. 2. & Paulus Ephes. 2. Rom. 9. qui Lapidem ab ædificantibus, doctoribus & principibus in populo Iudaico reiectum, qui caput anguli seu fundatum Ecclesiae ex Iudeis & Gentibus collectæ, non solum verbo seu doctrina Euangelij patefacta; verum etiam merito, efficacia & defensione factus est, ad Christum accommodant.

Deinde, CONSOLATIO est, singulis membris Christi ac Ecclesiae proposita, quæ cum similes cum Christo afflictiones sustineant, similem quoque liberationem & victoriam in hac vita & post hanc vitam expectant.

Tertio, EXHORTATIONES ad gratiarum actionem seu celebrationem beneficiorum diuinorum, ad fidem seu fiduciam in solo Deo, non in hominibus collocandam, ad veram inuocationem Dei, ad confessionem, ad ministerium Ecclesiae publicum omnibus officijs ornandum; deniq; ad glorificationem & laudes Dei, vero corde & clara voce & totius vitae obedientia religiose sonandas.

Sunt autem totius Psalmi versus XXIX. ex quibus primi quatuor ORDIVM continent à re ipsa, seu propositione (vt omnibus sapientibus scriptoribus à re ipsa ordiri visitatum est) summam & scopum totius carminis complectente, sumtum: CONFITEMINI seu Gratias agite Domino.

Hanc propositionem amplificauit & ornauit Poëta, 1. αἰτιολογία seu causarum notatione: Quoniam BONVS, & in æternum MISERICORS est. 2. μερισμός seu distributione generis in species: Gratias agite Domino omnes p̄ij, populus Israēl, ministri & doctores Ecclesiae, tota Ecclesia ex Israēl & gentibus collecta. 3. σχηματικά lexeos: Anaphorā ab eadem dictione aliquot verius inchoante: Epiphorā, eandem clausulam in fine quatuor versuum repetente: & Symploca ex ambabus his figuris composita. 4. Tropis dictiois: Metalepsī causæ pro effectu: Metonymia continentis pro contento, &c.

Quintus versus, NARRATIONEM accepti beneficij inchoat, pro quo peculiariter & in specie, videlicet pro liberatione ex omnibus afflictionibus & periculis, hoc Psalmo gratias agit. Sunt enim, vt in genere demonstratio in Rheticis discimus, Gratiarum actionis duæ partes: Prior, exposicio & amplificatio seu laudatio accepti ab alio beneficij: Posterior, promissio memoris ac gratiae mentis & prædicationis beneficij, vt dator beneficij honore debito afficiatur, & alii homines ad eam bonitatem agnoscendam & celebrandam inuitentur.

Narrationem igitur Beneficij, seu Liberationis ex periculis, hoc quinto versu incipit, ac periculum uno verbo TRIBULATIONIS initio complectitur, quod versu 10. 11. 12. 13. 17. 18. postea exaggerat & amplificat. Liberationem vero ex afflictionibus, & victoriam admirandam, celebrat versu 14. 15. 16. &c. Alteram vero Gratiarum actionis partem, videlicet accepti beneficij prædicationem & celebrationem gratam ac memorem, versu 19. inchoat, & sequentibus decem versibus usq; ad finem Psalmi, mixtis locis doctrinæ de Christo & Ecclesia super eum ædificata, & ministerio Ecclesiae, & præcacionibus pro ecclesia, & felicibus regni Christi successibus, pertexit. Epilogus, ijsdem verbis, Propositionem, postremo versu repetit. Hæc breuis totius Psalmi dispositio est.

Nunc versus Psalmi ordine enarrabimus. ac initio primi versus sententiam,

tiā, b̄cūi velut Paraphrasi euolutam præmittemus, vt magnitudo & varietas rerum ac doctrinæ salutaris, hoc breui aphorismo comprehensæ, prius aspici & considerari possit.

C O N F I T E M I N I , Gratias agite Domino, & vero corde ac voce clara fatemini, & celebrate D E V M , quod verē B O N V S & beneficis sit, fons & causa omnis boni creati, & benefaciens omnibus, etiam cūm cruce & ærumnis eos castigat; nec tantum huius vitæ bona, & alimenta vitæ necessaria nobis largitur, fœcundat terram vt gignat fruges ad alenda corpora, dat vi-
tum, pacem, vigorem ingenij & sensuum, incolumes oculos, manus, pe-
des, liberat ex periculis, verum etiam immensa misericordia propter filium,
nos mortales ad æternam vitam & gloriam elegit & vocauit; constituit Fi-
lium mediatorem, vt per illius obedientiam placaretur ira Dei aduersus
peccatum, liberat nos à peccato & morte, & æternam salutem nobis do-
nat, vt hoc modo immensa & gratuita misericordia propter filium Media-
torem saluati Deum in omni æternitate celebremus.

Epicurei & maxima pars generis humani dicens in corde suo, Non est Deus, nō intelligit nec sonat hanc vocem Confitemini Domino. Nec Stoici, statuentes omnia necessariò fieri, possunt inuocare Deum: cūm plus fa-
tāmen quām pia vota valere credant. nec vlli Philosophi, qui etsi intuen-
tes mirandum ordinem naturæ, coniuncti, esse D E V M & prouidentiā:
tamen cūm intuentur confusiones vitæ huinante, cum vident opprimi bo-
nos, florere malos: tandem fiunt vel Academici, vel plāne Epicurei. Non
igitur quorumlibet est hæc vox *Confitemini Domino*. Nec impij in ecclesia,
Cain, Saul, Iudas & similes fatentur Deum esse Bonum, & immensam mis-
ericordiam illius. Maior est, inquit Cain, iniqüitas mea, quām vt veniam
consequar. Mentiris Cain, inquit alter; maior est Dei misericordia, quām
omnium peccatorum miseria.

Soli pij agnoscentes se habere Deum propicium propter filium Me-
diatorem, & credentes, sc̄ à peccato & morte propter Filium liberatos, æ-
terna vita & gloria fruituros esse: sonare hanc Psalmi vocem possunt. Qua-
re ut nos etiam cum Davide, Salomone, Iosaphato, Iuda Maccabeo, & alijs
pij, canere hunc versum possimus: fide conuertamus ad Deum, & ad fili-
um Dei mediatorem datorem vitæ præsentis ac æternæ, confugiamus. Sed
singula versus verba ordine expendemus & grammaticè declarabimus.

C O N F I T E M I N I , H O D V , Gratias agite, celebrate, laudate. Significat
in genere, mente sentire & verbis fateri & prædicare, nos beneficium ab
alio accepisse. Ideoq; illius bonitatem & virtutem celebrare, & agnoscere
vicissim nos ei ordine iusticiæ, ad mutuum amorem, & reddendum officia
illi grata, obligatos esse. Complectitur enim Gratitudo Veritatem, quæ
agnoscit & profitetur se ab alio beneficium accepisse: & Iustitiam, quæ ser-
uat & qualitatem, & vicissim benemeritis gratiam pro beneficio, & beneuo-
lentia animi & alijs officijs, pro suarum facultatum modo, restituit. Partes
sunt, veritas, mente, ore & corde sentiens & profitens vnde acceperit bene-
ficium. Iustitia, agnoscens se vicissim ad *airidaga* obligatum esse, & seruans
equalitatem. Multo autem significantior est Ebræa & Germanica appella-
tio, quām latina. Ebræum verbum confiteri, non tantum verbis, sed etiam
vero corde & ore agnoscere, meminisse, profiteri & celebrare beneficiū, &
beneficij autorem significat, vt Germanis *dancen/a gedencen*. Et bene apud
memores veteris stat gratia facti. sed vulgo, cui dolet, meminit: cui placet,
obliui-

Chytr

obliuiscitur. Pindarus, παλαιὰ γὰρ δ' ἀδελφοί χάρις ἀμύνονται βέροι. Omnes sumus ingrati Deo, parentibus, præceptoribus, magistratibus, benemeritis: ingentia beneficia non nisi maleficijs compensantes.

Latina vox, GRATIAS, græcam ΧΑΡΙΤΑΣ exprimit, qua Græci beneficentiam & gratitudinem mutuā simul complectuntur. χαρίτων δι τριῶν μητρῶν. ἀχαριστός, gaudeo, Hilarem enim datorem diligit Deus. Pinguntur autem tres Charites nudæ, vna faciem ad intuentes conuertens: duæ auersæ ad beneficij auctorem. vt pro uno beneficio geminam gratiam vicissim restitui debere moneant. Templa vero Gratiarum in medijs urbibus à Græcis collocata fuerunt, vt Beneficentiae & gratitudinis mutuae ciues admonerentur. Nomina ἀγαθία, οὐρανία, θαλεία. In hac significatione, pro gratias ago, usurpatum verbum conf. Matth. 11. Confiteor tibi Deus pater cœli & terræ. Luc. 10. Confiteor tibi pater. & passim in toto Psalterio, sicut vox Benedicti Deum, etiam gratias agere significat.

Augustinus hunc Psalmum enarrans, Confessio, inquit, vel laudis eius est, vel peccatorum nostrorum. Laudis confessio rursus duplex: vel celebratio immensa bonitatis ac beneficiorum diuinorum, quæ Thodah seu sacrificium laudis, in Psal. 50. 107. 116. & alibi nominatur: vel clara & constans professio veræ de Christo doctrinæ & fidei nostræ, non viua solum voce, sed sanguine etiam & morte, si opus sit, testificata, vt appareat, nos serio ita sentire, & futurum iudicium Dei timere, & vitam ac gloriam aeternam vicissim expectare. Haec tres præcipuae vocabuli significationes sunt.

Est autem in hoc versu, CONFITERI, seu GRATIAS DEO AGERE, mente agnoscere & voce profiteri ac prædicare, non casu nos ex periculis liberatos esse, nec casu nobis bona spiritualia & corporalia, præsentia & aeterna offerri, nec nostra sapientia & industria tantum parari: sed quod Deus bonus, beneficus, ac in aeternum misericors, omnium bonorum largitor sit: verè nos curet, exaudiat, iuuet, & non tantum hanc vitam, alimenta, cibum & potum, pacem, liberationes ex periculis corporalibus tribuat, vermitem immensa & gratuita misericordia, propter filium mediatorem nos a peccato & morte & aeternis malis liberet, & iusticiam, vitam ac gloriam sempiternam donet. ac propterea vero corde se ei subiçere, & hanc bonitatem & beneficia misericordia diuina immensa, confessione & voce clara, & hymnis ac laudibus p̄s, & totius vitae obedientia celebrare, vt & Deus gloria affiliatur. & alij homines ad veram agnitionem & invocationem Dei invitentur. Tantum de vocabulo CONFITEMINI, quod si memineritis, satis ex hac lectione didicistis. Sequitur αἰτιολογία seu ratio propositionis.

QVONIAM BONVS, essentialiter & immutabiliter, & perfecte talis, qualem se in aeterna & immota sapientia & regula omnis bonitatis ac rectitudinis in Lege sua descripsit, intelligens, verax, iustus, beneficus, omnium bonorum largitor, benefaciens omnibus, maxime fidelibus, etiam cum cruce & ærumnis eos castigat & adfligit (Nahum 1. Bonus dominus & confortans in tribulatione. Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me) est fons & causa omnis boni creati, honesti, utilis & suavis, seu sapientiae, iusticie ac virtutum omnium, & lætitiae in Angelis & hominibus, & ordinis in vniuersa natura, non causa mali. sicut Plato definit D EUM esse ετεῖον, τὸν ἀγαθὸν Φύσεως αἰτίαν, essentialiam aeternam, caussam boni in natura. Et Galenus, in dulcissimis & aureis, de usu partium libris, explicans, quo confilio & arte Dei opificis, singula hominis membra & minimæ etiam particu-

lx, cer-

le, certis actionibus destinatae, & apte locis distributae, & figuris, qualitatibus, officijs, ac viribus distinctae sint, se iερὸν λόγον, καὶ τὰ δημιουργήσαντας οὐκανόντας πάντας αἰνθίνων συντίθεται. & statim adiungit, se hunc præcipuum & verum Dei cultum existimare; non si taurorum Hecatombas plurimas offerat, vel totius Arabiæ thura & casias incendat, sed si cognoscat primum ipse, deinde & alijs enarreret, Dei opificis & architecti nostri sapientiam, bonitatem & potentiam. Quod enim voluit conuenienti ornatu singula exornare, & nemini quidquam bonorum inuidere, perfectissimæ bonitatis demonstracionem esse duco, & hac ratione tanquam perfectè bonus a nobis celebratur. Quod autem inuenire omnia ad opificium maxime exornandum conuenientia potuit, summæ sapientie argumentum est. Quod autem effecit omnia quæ proposuit, immensæ potentiae. Sic Plato πολιτ. 6. omni contentione pugnandum esse ait, ne quis in ciuitate, quam bene regi volumus, vel senior vel iuuenis, seu in Poemate, seu alia narratione dicat, Deum, cum sit bonus, causam esse mali: Quod neq; sancte ita dici possit, neq; utile sit moribus, neq; secum consentiat in explicatione. & Euripides in Bellerophon: Εἰ δέ τι δέων αἰχμήν, γάρ τινες θεοί. Multò hi scriptores Ethnici honestius de Deo, verè ac perfectè bono, omnis iniuritatis & labis experte, quam multi in Ecclesia dei, docuerunt, qui causam mali, etiam culpæ, seu omnium flagitorum & scelerum in Deum, seu fatum ac decretum Dei, & diuinam permissionem, sustentationem naturæ peccantis, & omnium futurorum eventuum prævisionem, contulerunt. Alij duos deos, pariter potentes & æternos, οὐον αἴτιον εὔχεται, Bonum & Malum confinxerunt; quam sententiam Marcion, & Manichæi in Ecclesia Dei defendérunt: & multis sapientissimis ac doctissimis viris probatam fuisse Plutarchus testatur. Sed his disputationibus omissis, utilius est ad veram pietatem & gratitudinem in peccatoribus erga Deum, accendendam, considerare varietatem & magnitudinem ingentium Bonorum, quæ bonus & beneficis Deus in nos larga manu quotidie ac cumulate effundit, considerare. Dat vitam ipsam, non cum cæteris animalibus & plantis communem, sed mente & ratione præditam, & notitia Dei & virtutum ac artium principijs & seminibus ornatam, dat vigorē ingenij ac sensuum, incolumes oculos, linguam, manus, pedes, cor, epar, & reliqua totius corporis membrā, quæ sana & non impedita habere, quantum bonum sit, tum deum intelligimus, cum eorum incolumentem amissimus: dat corporibus nostris victum, seu cibum & potum, fecundat quotannis terram, & magnam varietatem alimentorum ex frugibus, fructibus, herbis, radicibus, quotannis largitur. Sol quotidie lucem & calorem vivificum rebus nascentibus præbet, & annorum ac dierum spacia definit. Luna accretione & diminutione luminis mensium spacia dimetitur. Ignis hyeme frigus depellit, cibos coquit, omnium metallorum officinis feruit. Aqua ipsotu, in cibis elixandis, in lauando, in plerisq; officinis artium mechanicarum & alijs vībus vitae necessarijs quotidie utimur.

Postremò repleuit Deus totam naturam mirificis voluptatibus. Quantavoluptas est aspicere cælum, stellas, arborum & herbarum flores, fructus, anatomen corporis humani, caras coniuges, liberos, amicos? Quād gratum & iucundum ἀνθρώπα est doctrinam de Deo, de stellis, de notibus siderum, de natura plantarum, animantium, animæ & corporis humani historias sacras & ethnicas, virtutum exempla & scelerum pœnas contingentes, orationem sapienter & ornatè elaboratam, audire, ut verè Aristoteles

Chytr

teles dixit: πῶς σοφίαν θαυμαστὸν ἴδοναι ἔχει τὴν καθαριότητην καὶ τῷ βεβαιῷ, Sapi-
entiam admirabiles voluptates parere & omnium purissimas & solidissimas.
Quas enim vulgus mortalium voluptates, ex pecunia & beluinis libidinib.
captat, prorsus insinceræ, fucatae, impuræ, falsæ & fugaces sunt, & tandem
fastidium & nauseam hominibus αἰσχύλοις adferunt.

Quoniam in eternum MISERICORDIA eius, qui miserijs nostris praesen-
tibus ac æternis ex corde afficitur, & miranda bonitate ac ἀπόκρισι, propter
filium Mediatorem ac deprecatorem, temperat iustissimæ aduersus nostra
peccata iræ suæ rigorem: remittit nobis peccata, & mitigat poenas, etiam
indignis & horribiliter pollutis, si tamen ad thronum gratiæ D.N.I.C. con-
fugiant. Hæc æterna Dei misericordia philosophis ignota, & in solo Eu-
gelio patefacta est. Non enim agnoscit ratio humana Deum indignis &
horribiliter peccato pollutis misericordem & propicium esse. nec consili-
um redemptionis, mirando iustitiæ ac misericordiæ diuinæ temperamento,
factum, constituto filio Mediatore, placante iram Dei λόγῳ sufficienti a se
persoluto, ac suam iustitiam nobis imputante, nouit, nisi Deo per verbum
reuelante: quod cum audit, fabulosum & stultum esse iudicat, vt i. Cor. i.
Euangelium de Christo crucifixo gentibus stultiam esse, placuisse autem
Deo per hanc stultam, misericordiæ Dei propter Christum crucifixum, pec-
catoribus fide ad se confugientibus, placati & propicij, prædicationem, fal-
uos nos facere credentes, Paulus ostendit. Nulli igitur Ethnici, nulli Phi-
losophi, non Plato, non Cicero, nulli impenitentes in ecclesia Dei, non
Cain, Saul, Iudas, sonare hunc versum possunt: *Quoniam in eternum mife-
ricordia eius.* Etsi autem tota Euangelij doctrina, MISERICORDIAM
seu GRATIAM Dei, quæ totius redēptionis ac salutis nostræ, & omnis iusti-
tiæ nostræ fundamentum est, prolixè explicat; tamē in primis luculentum
& pulcherrimis verborum ac sententiæ luminibus ornatum MISERI-
CORDIAE Dei immensa encomium est Psalmus 103. Benedic anima mea
Domino, &c. Vbicunque vero in Psalmis, & tota scriptura, Misericordiæ
Dei mentio fit: semper addenda est mentio Christi mediatoris, propter
quem solum æternus Pater nos indignos & horribiliter pollutos gratuita
bonitate recipit, non ex futilitate & leuitate, sed quia filius Mediator λόγῳ
sufficiens iustitiæ diuinæ persoluit, nostri respectu gratis donatur.

Pertinent autem ad hanc clausulam, *Quoniam in eternum misericordia eius*, præcipue Beneficia Dei spiritualia & æterna, videlicet Creatio milie-
huius & fragilis naturæ humanæ ad imaginem Dei & æternam vitam ac glo-
riam, patefactio Euangelij de gratuita misericordia seu remissione peccato-
rum. Missio filij Dei & Redemptoris nostri IESV CHRISTI pro nobis passi
& resuscitati: Remissio peccatorum, Reconciliatio cum Deo, imputatio
iustitiæ, donatio Spiritus sancti, noua lux veræ agnitionis Dei, fidei, conso-
lationis, vitæ & lætitiae in Deo acquiescentis. Liberatio a tyrannide dia-
boli & morte æterna, vita ac gloria perpetua, in qua Deus ipse, omnia in o-
mnibus existens, diuina luce, sempiterna iustitia & vita, nos in omni æterni-
tate complebit. Hæc immensa magnitudo & varietas beneficiorum domi-
norum, exuscitare & accendere nos ad veram & ardentem confessionem
seu gratiarum actionem erga Deum, in hac vita & omni æternitate praestan-
dam, debent. Hactenus αἰτιολογία, seu causæ, cur confiteri seu gratias age-
re Domino ardentes debeamus. Sequuntur Repetitiones propositionis &
rationis, ornatæ Anaphora, Epiphora, Symploca, & ceteris figuris.

II.III.

II. III. IIII. versus.

Tres versus ab una dictione **DICAT** incipientes, exemplum sunt Anaphoræ seu relationis. Et in eandem clausulā, *Quoniam in eternum misericordia eius,* quatuor primi versus desinentes, exemplum sunt Epistrophæ seu Epiphoræ. Idem versus ab iisdem dictiōibus incipientes, & in eandem clausulam desinentes, exemplum sunt Symploces, complicationis, figuræ ex Anaphora & Epiphora compositæ.

I S R A E L, populus ex patriarcha Israël seu Jacob propagatus. Metalepsis cause pro creantis pro effectis. De vocabulo Israël Gen. 32. Rom. 9. **A A R O N**, familia sacerdotum, doctorum & gubernatorū ecclesiæ. Metonymia continentis pro contento, Domus pro familia seu hominibus in domo habitantibus. Hodie salus contigit domui huic. Omnis Iudæa exibat ad Iohannem. Aharon mons laudis, εζαρχοντις laudis diuinæ.

Omnes qui timent Dominum, ecclesia ex Iudeis & gentibus collecta.

Quintus versus.

In tribulatione inuocavi Dominum, & exaudiuit me in altitudine Dominus.

L O C I D O C T R I N A E.

L. **D e C r u c e** & calamitatibus ecclesiæ ac omnium piorum: quæ vel vocatiōne in comitantur, vt vulgi ac tyrannorum persecutions ac supplicia fidelibus euangelij doctoribus proposita sunt; vel communem infirmitatem naturæ humanae, propter peccatum, morti, morbis & alijs miserijs obnoxiae, sequuntur; vel proprijs sceleribus ac flagitijs, vt exilium Dauidis, carcer Manastri, excidium Hierosolymæ, supplicium latronis in cruce, attrahuntur. Causæ autem, cur **D e u s** ecclesiam præcipue & homines pios, præ reliqua impiorū multitudine (iudicium enim à domo Dei incipit, 1. Pet. 4.) tribulet & affligat, deceim sunt. Nam in omnibus, etiam pijs & sanctis, multæ sordes peccatorū, magna caligo & dubitationes de Deo, pronitas ad securitatem carnalem, admirationem sui, amorem & curam voluptatum, gloriae, aliarumq; rerum terrenarum maiorem, quam Dei & rerum diuinarum; ad cupiditatem vindictæ, antecellentiae, opini, &c. reliquæ sunt, quas vult Deus agnoscere & emendari, & iram Dei aduersus hanc interiorem immundiciem, quam mundus neglit & contemnit, à pijs præcipue conspicere & intelligi.

Erumnas igitur non ideo impunit Deus, vt nos abiiciat & perdat, verum ut nobis beneficiat, & amplissima bona per crucem tribuat. Psal. 119. Bonum est mihi Domine quod atflicisti me. Primum, vt agnitione & confessio peccati, & poenitentia vera in nobis accendatur vel crescat. Ita ærumnæ & tribulatio-nes sunt schola poenitentiae, & paedagogia ad Christum & æternam salutem, vt multi occasione suppliciorum ad Deum conuertantur, qui alioquin nunquam ad Deum rediissent. Et omnis piorum vita, assidua de peccato poenitentia est. 1. Cor. 11. Cum iudicamur seu punimur, à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnamur. Deinde, vt timor Dei, fides, humilitas, spes, patientia, & certe virtutes in nobis exuscitentur, exerceantur, alantur & confirmentur. Quæ in rebus secundis & ad voluntatem nostram adfluentibus planè languefiunt ac frigescunt, & paulatim prorsus extinguntur. Tertio, vt inuocatio ardenter in nobis accendatur. Esa. 26. Domine in angustia querimus te, cum nos corripis, clamamus ad te. Ut pijs agnoscant iram Dei aduersus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem immundiciem, dubitationes, su-

Q q q

perbi-

Chyf

perbiam, securitatem carnalem, flamas adfectuum vitiosas, quam mundus negligit, Ierem. 30. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris. Ut pijs emendent interiora peccata, & caueant futuros lapsus, 2. Cor. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidiè. Ut pijs efficiantur conformes imaginis filij Dei, qui per crucem & contumelias in regnum patris sui ingressus est, Rom. 8. 1. Pet. 4. Ut afflictiones sint testimonia immortalitatis & secuturi iudicij, ac vita æternæ. Ut sint occasiones diligentius descendæ doctrinæ à Deo traditæ, Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod affixisti me, ut discerem iustificationes tuas. Ut appareat ecclesia obcedere, non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei. Ut præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, Psal. 109. Adiuua me & saluum me fac, vt sciant, quia manus tua hæc, & quod tu Domine fecisti illud. Ut æterna præmia calamitosis & patientibus promissa consequamur, 2. Cor. 4. Momentanea leuitas afflictionis æternum pondus gloriae parit.

I. DE VERBA DEI INVOCATIONE. Vult Deus, in tribulatione nos non angoribus & impatientia indulgere, vel ad illicita & in concessa præsidia discurrere: sed ipsum inuocare, vt Deum non esse inane nomen, sed vere adesse inuocantibus, eisq; opem & salutem ferre agnoscamus, & Dei præsentiam, bonitatem, misericordiam, & omnipotentiam in cruce & mirandis liberationibus experiamur. Sunt igitur tribulationes ac ærumnæ, schola vera, seriae ac ardentes inuocationis Dei, Esa. 26. Domine in angustia querunt te: in tribulatione inuocant te. Psal. 50. Inuoca me in die tribulationis.

Est autem inuocatio Dei vera, prælucente vera agnitione & fiducia Christi mediatoris, petere à vero Deo, in ecclesia patefacto, liberationes ex periculis, & alia bona spiritualia & corporalia, præsentia & æterna, iuxta ipsius promissiones, & certò statuere se Deo curæ esse, & à Deo, tanquam patre Philostorgo, preces nostras propter filium intercessorem exaudiri, & nobis salutaria tribui. Aut dat, quod volumus, aut aliquid melius. Partes inuocationis sex sunt. 1. Compellatio veri Dei in ecclesia patefacti, quem appellatione Ieronim, Iudei ab omnibus commentitijs numinibus aliarum gentium distinguebant, vt hoc loco dicitur: In tribulatione inuocauit Ieronim, non Neptunum, Martem, Georgium, Christophorum. 2. Coigitatio mandatorum Dei, quæ præcipiunt inuocationem. Matth. 7. Petete, pulsate, querite. Psalm. 50. Inuoca me in die tribulationis. 3. Poenitentia, seu agnitus & confessio propriæ indignitatis & peccatorum, Dan. 9. Psal. 51. 4. Consideratio PROMISSIÖNVM Euangelij, de remissione peccatorum gratuita, & exauditione precum, propter Christum mediatorem. 5. FIDES amplectens promissiones. 6. RES petendæ spirituales & corporales. Proponit autem hoc exemplum Davidis, in tribulatione inuocantis Deum, doctrinam ut nos quoque in periculis Deum inuocemus.

III. DE EXAUDITIONE PRECVM. Non sunt rumores vacui, verbaq; inania, Et pars sollicito fabula somnio, preces tuæ, vt Hecuba apud Euripidem exclamat: οὐ θεοὶ τίτανες θεοὶ καλῶ, οὐ πένθος οὐκ εἰσήκασται αιώναλγεμένοι. O Dij: sed quid Deos inuoco, nam & antea inuocati non exaudiuerunt. His tenebris, dulcissimas promissiones Dei veracis & omnipotentis opponamus. Matthæi 7. Querite & inuenietis, petite & accipietis, pulsate & aperietur vobis. Ioh. 16. Quicquid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis, scilicet, eo ordine & modo, quem in promissionibus expressit. Bona spiritualia & æterna certò & sine vlla conditione, vt Iob inquit: Etiam si occiderit me, sperabo in eo. Bo-

eo. Bona corporalia cum exceptione nostræ vtilitatis & salutis, si nobis vtile & salutare sit, quod petimus; & castigationis ac crucis, & non præscribendi Deo modi aut temporis, quo exhibere bona petita debeat. Bernhardus: Nemo parvipendat orationem suam: Aut enim dabit quod petimus, aut quod nobis nouerit esse vtilius. Quid enim infirmo sit vtile, magis nouit medicus quam ægrotus. Bonus Dominus, qui sæpè non tribuit quod volumus, vt quod mallemus attribuat. Aut dat quod volumus, aut aliquid melius.

III. De CONSOLATIONE ET LIBERATIONE. Exaudiuit me in LATITUDINE. In dolore & moestitia cor constringitur & angitur copia spirituū, ab extensis membris ad cor fontem vitæ refugientium, vt singuli in tristitia & consternatione experimur & sentimus. Econtra, in læticia spiritus à corde in externa membra effusi dilatantur, & luxuriant; vnde & nomen habet læticia à latitudine, vt luxuria à laxitate. Primum igitur cor in tribulatione incœsum, constrictum & anxiū, consolatione recreatum esse ostendit. *Das er Raum zum herzen hat frigt.* Deinde, vt in angusta turri & carcere conclusi, cum liberantur, in latitudinem veniunt, seu in latiori spatio collocantur: sic adficti & ærumnosi, non amplius vt antea premuntur & anguntur. Hæc metaphora, consolationem & liberationem significans, passum in Psalmis usurpatum. Psalm. 18. Eduxit me in latitudinem: salutem me fecit. Psalm. 119. Ambulabam in latitudine.

V. De FIDE, quam omni veræ inuocationi prælucere oportet, & quæ in exauditione precum, experta consolationem & liberationem, confirmatur, & fit ardenter. Est autem FIDES, non tantum notitia omnium articulorum doctrinae à Deo nobis in verbo suo traditæ, & assensus, quo veram esse doctrinam, & in hac, promissionem de gratuita reconciliatione propter Christum donanda, credimus: verum etiam, firma fiducia, in misericordia Dei propter Christum promissa inniteñs, & certò statuens Deum paterna benevolentia & amore nos, quamquam indignos & pollutos, propter filium mediatorem, pro nobis passum & resuscitatum complecti, vt dulcissime in preicatione dicitur.

Christe, tua est nostris maior clementia culpis,

Et dare non dignis res mage digna Deo est:

Quanquam sat digni, si quos dignatur amore.

Qui quos non dignos inuenit, ipse facit.

Ergo tuos placido miserans precor aspice vultu,

Quos fecit natos gratia, culpa reos.

Culpareos fecit, sed vincat gratia culpam;

Vt tuus in nostro crimine crescat bonus.

Da precor huic tanto, qui semper feruet amori,

Ardorem in nostris cordibus esse parem.

Principius autem fons & arx veræ consolationis est hæc fides, certò statuens Deum velut patrem φιλότερον nos propter filium complecti, nobis placatum & ppitium esse, & quamquam in hac vita cruce & ærumnis multiplicibus castigemur: tamen Deum nobis patrem propitium adesse, nos ab eo diligiri, recipi, exaudiiri, iuuari & vita ac gloria æterna certò donatumiri. Ideoq; firma fiducia in Deo nobis propter Christum propitio & fauente vicissim adquiescere, & sine vlla trepidatione & metu, in summis etiam periculis, cor tranquillum & latum retinere, & solidæ pétrae, Christo, constanter & firmiter inniti.

2. Paral. 20. Credite Domino Deo vestro & securi eritis.

Talis fidei vox triumphalis, sunt V I. & V II. versus.

Dominus mecum, non timebo, quid faciat mihi homo. Dominus mecum, & adiutor meus, &c.

Sola fides innixa Deo trepidantia firmat Pectora, & ih mœsto fecutum tempore tempus præsumit, confisa Deo, nam non metuendi Fidere causa Deo. quem quisquis non timet vnum Omnia iure timet. fidant legionibus illi Nulla salutiferi quibus est fiducia Christi. Nos crucis inuictæ signum & confessio munit. Armatiq; Deo mentein, non querimus arma corporis.

Distingui autem quinq; obiecta seu partes ^{FIDEI} possunt, primū benevolentia Dei erga nos. 2. Præsentia Dei in ærumnis: Dominus mecum, non timebo. 3. Auxiliij. 4. Mitigationis. 5. Liberationis præsentis ac æternæ. Primū enim fides statuit Deum paterna benevolentia & amore nos propter filium pro nobis hominem factum, mortuum & resuscitatum complecti, & in ærumnis etiam, nos Deo, tanquam patri philostorgo curæ esse, ab eo respici, exaudiri & salute æterna certò donari. Rom. 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Quis nos auerteret dilectione Dei, qua Deus nos diligit propter filium. Certò persuatus sum, quod nulla afflictio aut angustia, aut persecutio, &c. Ebr. 12. Quem diligit Dominus castigat, & flagellat omnem filium, quem recipit. Si castigationem sustinetis, ut filii se offert Deus: Quis enim est filius, quem non castigat pater, &c. Et plura dicitur. Augustin. in Psal. 98. Illi Deus irascitur quem peccantem non flagellat. Nam cui verè propitius est, non solum donat peccata, ne noceant ad futurum seculum, sed etiam castigat, ne semper peccare delectet. Deinde, fides statuit Deum nobis prætentem adesse in ærumnis, non in Æthiopia abesse, negligere & deserere miseros, ut inter homines visitatum est, amicos infelices contemnere, auersari, & fugere. Nulla fides vñquam miseros elegit amicos. Tu cole felices, miseros fuge. Donec eris felix multos numerabis amicos, Nullus ad amissas ibit amicus opes. Aristoteles, ὁ Φίλος εἰδῶν φιλοῦ. O amici nemo est amicus. At Christus solus in ærumnis est & manet fidus amicus, non deferens suos etiam in media morte. Verè est EMANVIL, nobiscum Deus. Psalm. 90. Cum ipso sum in tribulatione. Psalm. 34. Prope est Dominus his qui tribulato sunt corde. Esa. 57. Ad quem respiciam, nisi ad contritum & humilem spiritu. Psalm. 46. Dominus Zebaoth nobiscum, refugium nostrum DEVS Iacob. Psalm. 23. Etiam si ambulauero in valle vñbræ mortis, non timebo mala, quia tu mecum es.

Psal. 73. Si modo tu presto mihi sis, nil cetera curo,

Quid cælum aut terram posse nocere putem?

Deficiant anima vires, & corporis artus,

Tu tamen es mea pars, præsidiumq; D^e ^v 54

Esa. 43. Meus es tu cum transieris per aquas, tecum ero. Ita hic inquit, Dominus mecum, non timebo, quid faciat mihi homo. χρυσ., στελλ., φάσμα, δέσμος, ποιησ., αἴρεις ὄργος, αἰδημ., πόθος, μήτερ, ἔχεις, αὐγα, κόνις. Esa. 40. Omnis caro foenum. Psal. 103. Homo sicut foenum, dies eius tanquam flos agri.

111. AVXILLII. Fides statuit Deum non ociosum spectatorem ærumnarum nostrarum esse, ut cum prædonis aut furis supplicium, cura & negocio vacantes intuemur: sed iuuare, consolari, confirmare pios, & vires ac robur sufficere, ut perferre onus ipsis impositum queant, ut hoc loco dicitur, Dominus MECVM & ADIVTOR MEVS. Nahum 1. Bonus Dominus & confortans in tribulatione. Psal. 68. Onus imponit nobis, & est salus nostra. Er legens cine laßt auf/ vnd hilf sie tragen. 2. Cor. 1. Vbi abundat afflictio, ibi abundat & consolatio. Psal. 94. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lœtificauerunt animam meam.

1111. Fides statuit Deum mitigare & lenire miseras ac dolores, ut perferre onus

Chy

onus possimus, 1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non sinit nos tentari super vires.
 Psal. 84. Mitigasti omnem iram tuam. Ierem. 46. Ego consumam cunctas gentes, te vero non consumam, sed castigabo te in iudicio (Ieremias) ne quasi innocentia parcam tibi. Præmia qui ut in eritis longè maiora rependis, supplicia admissa sic leuiora malis.

v. Fides statuit, certo se à Deo pâtre philostorgo, ex omnibus ærumnis liberatum iri, vel in hac vita, vel in æterna, ut plurimi inuocantes Deum mirandas liberationes etiam in hac vita experiuntur. ut in hoc toto Psalmo David mirandas liberationes suas prædicat. Psalm. 34. Iste pauper (adflictus) clamauit, & ex omnibus tribulationibus eripuit cum. Job. 9. Etiam si occiderit me, tamen sperabo in eum. Huius FIDEI, in ærumnis exercitatae & confirmatae, voces triumphales sunt sextus & septimus versus: Dominum mecum, non timebo; quid faciat mihi homo? Dominus mecum & adiutor meus, & ego despiciam inimicos meos. Qui ab ijsdem dictiōnib⁹ incipientes, Anaphoræ exemplum sunt.

VIII. & IX. versus. Gnomæ ex comparatis seu contrarijs. Melius est sperare in DOMINO, quam confidere in homine, auff den gemeinen Man. Meius est sperare in Domino, quam confidere in principibus. Collatio fidei seu FIDEI & auxilij Diuini, & vanæ fiduciae in Homines, vulgus aut Principes, collocatæ. Fide, sed ante vide, cui tutò fidere possis. Si cui vis tutò fidere, fide Deo. Debemus enim Deum soli super omnia timere, diligere, & ipsi confidere. & hoc nobis præstare debet Dei timor, ut omnes alios timores contemnamus. Sic Deo soli firmiter fidendum magis, quam vlli creaturæ.

Qui sapit, in Domino manuult confidere, quam se Sperare humanæ vincere posse manu. Quam se principibus credere mille viris. Sed pleriq; mortales, sua sapientia, viribus, Gratia potentum, coniunctionibus amicorum, suis operibus confidunt magis quam Deo: Et dum hæc præsidia eos non deficiunt, raro de Deo serio cogitant. Was man zulezt Gott heimstellset / das ist gemeinlich ganz verloren. Ideò sinit nos Deus frustari nostris consilijs & viribus, deseriri ab amicis, amittere opes, alienari à nobis Principum animos, ut deposita fiducia nostri & humanorum præsidiorum, discamus ex solo Deo pendere, Deo soli confidere, à Deo solo auxilium & liberationem & omnia bona expectare. Quæ sapientia primi præcepti propria est, Ego sum Dominus Deus tuus, qui te respicit, curat, exaudit, iuuat, ex periculis liberat, & omnibus bonis vita necessarijs cumulat: non tu ipse, non tua sapientia, tuus princeps, non amici, quorum auxilia cuncta esse fluxa in re tua crepera compries, non Croesi pecunia, non Caroli Burgundi exercitus & thesauri, quos Helvetij, homines montani, inopes, agrestes, non agnitos diripiunt & floccipendunt. Hanc fiduciam humanorum præsidiorum prohibet Deus Ier. 17. Maledictus qui confidit in hominie, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius. Psal. 39. Nihil nisi vanitas omnis homo viuens. Psal. 60. Vana salus hominis. Econtra vero, qui confidunt in Domino, tanquam mons Sion non commouebuntur. In te Domine sperauit, non confundar in æternum. Omnes homines sunt mendaces, & leues, & fragiles bullæ: solus Deus fidelis & constans & omnipotens amicus est, cui tuto fidere possumus.

Distribuit autem Homines in duas classes, in vulgis & principes. Adam, homines plebeios, viles, terrenos, imperitam, abiectam & fordidam vulgi multitudinem denotat. de quo Phocylidis versus, oraculi vice sit, Λαῶ μὴ τις τοι, τολύτερον ἐστὶ οὐκέτο. Vulgo non confide, quod varium & mutabile est. ut Christo die Palmarum Ierosolyma ingredienti acclamat turba, Benedic-tus, qui venit in nomine Domini. Quatriduo post vociferantur, Crucifige,

Chyf

crucifige. Nedibim, sunt HEROES, viri aërei, cœlestes, diuini, magno & ex celso animo, & excellenti virtute, potentia & liberalitate præstantes, quos Christus *et ergo reges* nominare videtur Lucæ 22. Reges gentium dominantur, & qui potestate habent super eas, *et ergo reges* seu beneficj vocantur. Ab hac virtute, qua ad Dei optimi max. similitudinem homines proxime accedunt, videlicet à bonitate, beneficentia & liberalitate, principes, in Ebræa lingua nomen habent. Quorum tamen benevolentiam & auxilia, plerumq; homines frustrari, nec firmas & immotas ancoras esse, Psalmus hoc loco docet. vt in Belgico, proximis superioribus annis, confisi sunt primū Cæsar is & imperij Germanici patrocinio, cùm Matthiam archiducem Austriæ, gubernatorem vocarunt. deinde Gallo, Francisco Andegauense, regis fratre, qui Antwerpianam & alias aliquot vrbes proditorie tentauit. Nunc sub Anglicæ Reginæ tutela Hollandi & Selandi latent.

Cum in Liuoniā Moschi primū impressioneui facerent, Liuoniā à Cesare & Romano imperio, tanquam Domino & patrono Liuoniæ supremo se non desertum iri sperabant. deinde, ad Daniæ regem, cùm Osilia & Curlandia diœcesis ad eum peruenisset, aliqui respiciebant. Præcipui vero, in Poloniæ regis patrocinium & tutelam se contulerunt. alij ad Sueciæ regem, alij ad magnū Holsatiæ ducem, Liuoniæ regem à Moscho nominatum, se aggregabant. alij à magistro ordinis Teutonici supremo auxilium frustra sperabant. donec tandem Poloniæ & Sueciæ regum iugo, maxima pars Liuoniæ subiecta est, & multi, tolerabiliorem suam sub Moscho conditionem fuisse, quam sub Polonis liberatoribus, queruntur.

Sæpè etiam voluntas & benevolentia principum erga eos, qui sumnum gratiæ & dignitatis locum prius in aulis tenuerunt, leui occasione vertitur. vt apud Tiberium, Seianus apud Seuerum, Plautianus apud Arcadium, Russinus, tolluntur in altum, vt lapi grauiore ruant. apud eundem Eutropius eunuchus, Gorgon nominatus est, ita demendauit principem. Huic Eutropio caput præcidi in consulatu Arcadius iussit. Sed nihil opus est ex vetustate exempla re-censere, cum quotidie in oculos incurrentia cernamus. Apud Ericum XIII. Sueciæ regem omnia potuit scriba humili loco natus, Georgius Person. qui, cùm mutata regis sui fortuna, aduersarijs ad supplicium ab ipso rege dedetur: dixit, nunquam se existimasse vel regem suum in eas calamitates incidere, vel se ab eo deseriri posse. Ante 60. annos, praefectus Christierni Daniæ regis in vrbe Holmensi, & præcipuus tyrannidis illius minister fuit Theodorus Slaghöck. Hunc postea, rebus aliter cadentibus, in foro Hafniæ suspendi & comburi Christiernus iussit. Crebrò etiam, regum ipsorum vel vita vel fortuna subito variatur. vt hoc nostro tantum seculo, exempla plurima, patres nostri & nos vidimus. Neapoli, intra octo annos, sex reges fuerunt, Ferdinandus, Alphonsus, Carolus V III. Galliæ rex, Ferdinandus iunior, Fridericus patruus, & Ferdinandus Hispanus. Lusitaniæ rex Sebastianus à Mauris cœsus. Franciscus Galliæ rex ad Ticinum captus. Henricus Galliæ rex in ludis nuptialibus lethaliter vulneratus. Ludouicus Vngarus à Turcis in acie trucidatur. Iacobus III. Scotiæ rex in Anglia cœsus. Christiernus II. ex Dania profugus tandem in carcere obiit. Ericus XIV. Sueciæ rex. Maria Scotiæ regina, &c. Hæ exempla, Psalmi versum, Melius est sperare in Domino, quam considerare in principibus, quorum vel voluntas, vel fortuna, vel vita subito mutatur, illustrant.

At dices, si nec plebeijs hominibus, nec principibus, sed soli Deo credere iubemur: an igitur prorsus non est fidendum hominibus? Respondeo, Caritas omnia credit, omnia sperat, scilicet, credenda & speranda, cum voluntate.

1578.
1525.
1559.
1526.
1513.

Lusitaniæ rex Sebastianus à Mauris cœsus. Franciscus Galliæ rex ad Ticinum captus. Henricus Galliæ rex in ludis nuptialibus lethaliter vulneratus. Ludouicus Vngarus à Turcis in acie trucidatur. Iacobus III. Scotiæ rex in Anglia cœsus. Christiernus II. ex Dania profugus tandem in carcere obiit. Ericus XIV. Sueciæ rex. Maria Scotiæ regina, &c. Hæ exempla, Psalmi versum, Melius est sperare in Domino, quam considerare in principibus, quorum vel voluntas, vel fortuna, vel vita subito mutatur, illustrant.

At dices, si nec plebeijs hominibus, nec principibus, sed soli Deo credere iubemur: an igitur prorsus non est fidendum hominibus? Respondeo, Caritas omnia credit, omnia sperat, scilicet, credenda & speranda, cum voluntate.

luntates hominum mutabiles sint, credit probabili ratione. nam ut Plato diceat
resolutus est, Φύτε δημετάβολον ὁ Φίλος, & Aristoteles ad suos auditores con-
ueritus, ὁ Φίλοι, οὐδὲ εἰς Φίλον. O amici, nemo est amicus! Seneca: Vtrumq; vitium
est, & omnibus credere, & nulli. Sed alterum honestius dixerim vitium, alte-
rum tutius. Virtus media est C A N D O R, probabili ratione fidens aut diffi-
dens. Extrema sunt stulta credulitas & malevolentia, seu diffidentia.

X. versus.

Omnes gentes circumdederunt me.

Sequentes nouem versus, vsq; ad X VIII. tantum sunt repetitio & amplificatio quinti versus: *De tribulatione inuocauit Dominum, & Exaudiuit me in latitudine Dominus.* Ideo ijdem loci doctrinæ, de cruce & persecutionibus piorum, earumq; causis; de Inuocatione Dei: de fide seu fiducia in solo Deo collocanda: de præsentia & auxilio Dei liberantis & delentis hostes ecclesiæ: denuò verbis tantum mutatis & per expolitionem auctis inculcantur. Tribulationem enim seu periculum, in quo, ad Domini opem se ardentii inuocatio ne confugisse quinto versu dixit, iam pluribus verbis euoluit & exaggerat, allegans primum multitudinem: deinde acrimoniam, virulentiam, furem & rabiem hostium, non moderate dissidentium, sed vi atq; impressione, omnes non uno φύσει euertere conantur, instar apum aculeis sauentium, & ignis in iuniperis. *Omnes gentes circumdederunt me.* DAVIDEM Saul, Philistini, Idumæi, Ammonitæ, Moambitæ: Deinde, Ecclesiam omnium temporum, ab initio mundi vsq; ad finem, omnes monarchæ, ac in primis Romani imperatores persecuti sunt. Item, Sarraceni, Turci, Pontifices Romani, & reges impij. Ut Christum, Iudei, Pilatus gentilis, Hypocritæ, Pharisei, sectarij, in omnes occasiones intenti, virulentissime petunt. *Circundantes circumdederunt me.* Anadilospsis seu Epizeuxis, eiusdem dictiōnis iteratio, asseuerationem reddit insigniorem.

Circundederunt me sicut Apes. Multitudinem, acrimoniam & veheinentiam hostium amplificat duabus similitudinibus. Apes irritatae magnis agminibus circumvolant & compungunt inuadentes. Sunt enim iracundissimæ & pugnacissimæ, ac

*Ingentes animos augusto in pectore versant,
Illiis ira modum supra est, læsaḡ venenum
Morsibus inspirant & spicula cœca relinquunt
Affixa venis, animasq; in vulnere ponunt.
Hi motus animorum atq; hac certamina tanta
Pulceris exiguī iactu compressa quiescunt.*

Ignis in spinis, quæ facile concipiunt flamas & magnum strepitum ardentes excitant, & propter materiæ densitatem, diutius incendium retinent.

Sed in tanta multitudine, potentia & furore hostium, quæ præsidia, quæ munimenta, quæ arma opponere ad nos tuendos, hostesq; depellendos possumus? R. *In nomine Domini excindam eos.* Turris fortissima N O M E N Domini, iustus confugit ad eam & saluabitur. Est autem N O M E N agnitio & inuocatio veri Dei, defendantis, liberantis, & saluantis inuocantes eum. Psalm. 145. Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum, voluntatem timentium lefacit, & deprecationem eorum exaudiet, & saluos faciet eos. In Iosua cap. 10. Dominus obedit voluntati hominis, & ordinem naturæ mutat propter preces Iosuæ. Ebraice, Amilam, excindam, delebo eos, à verbo M O L, quod cedere, secare, succidere, circumcidere significat. Vnde Muloth, circumcisio. Affirmat autem David se excindere vel delere hostes velle, quia inuocatione ipsius Dominus permotus hostes excindit ac euertit.

EXPLICATIO

XIII. *Impellens impulit me ut caderem.* Adhuc perseuerat in expolitione quinti versus : *De tribulatione liberauit me Dominus.* IMPELLENS impulit, vehementissime impellunt & vrgent me hostes, vt funditus euerter & delear, radicitus extirper, & nunc inquieti homines de religione dissidentes, aulas aduersus nos irritant. Sed Dominus adiuuit me. Eadem sententiae, partim ijsdem, partim mutatis verbis repetuntur.

XIV. *Fortitudo mea Dominus,* Metalepsis effectus pro causa : Dominus fortem me reddit, dominus sufficit mihi vires & robur, vt hostes virulentissimos vincere ac delere possim. Dominus pro me dimicat contra hostes : *Eine feste Burg ist vnser Gott.* Et laus mea, Metalepsis, argumentum seu materia laudis meæ. Benedicam seu laudabo Dominum omni tempore, quia factus est mihi in salutem, quia adiuuit & liberauit me ex omnibus periculis. Idein versus usurpatur à Moše, Exod. 15. Debora, Iudic. 5. Hanna, 1. Reg. 2. Esa. 12.

XV. *Vox Exultationis & Salutis.* Pæan, seu Epinicion, seu carmen de victis & delectis hostibus triumphale, sonat in tabernaculis tentorijs, Iusserum, confugientium ardenti inuocatione ad turrim nominis diuini.

Dextera Domini fecit virtutem. Formula carminis eucharistici seu triumphalis, seu pæanis à Davide & tota Ecclesia decantati. Dextera Domini, non mea, non Dūcum & militum meorum, fecit virtutem, obtinuit victoriam, liberauit me. Ajax non Dei sed sua dextera confidit, cum ait : Ignauos solere Deo iuuante vincere ; se vero iactitat sine Deo victoriam obtenturum esse. Ha hypocritæ suam sanctitatem, suas vires prædicant, vt Phariseus Lucæ 18.

XVI. *Dextera Domini exaltata est, dextera Domini obtinet vitriam.* Eandem sententiam, ijsdem verbis repetit & inculcat, vt in eius consideratione attenta lectorem detineat. Nunquam enim nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Ideo Paulus etiam inquit : τὰ αὐτὰ ἡγαφέν υμῖν, εἰποὶ δὲ οὐκ ἔχοντες, υμῖν δὲ ὠφελιμοι. Socrates ad Xenophontem, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν, assidue in schola repetit.

XVII. *Non moriar, sed vivam, & narrabo opera Domini.* Repetit hemistichion quinti versus, *Exaudiuit me in latitudine,* seu liberauit me Dominus ex periculis & doloribus mortis, (præsentem mortem intentantibus) & addit causam finalē, cur Deus ex periculis liberet, & mirandis victorijs defendat, *vt narremus opera Domini,* vt prædicemus, & doctrinam à Deo traditam, & miranda beneficia ac opera creationis, redemtionis, & gubernationis, ac defensionis Ecclesie aduersus omnes hostes, vt nostro exemplo ac prædicatione alijs etiam ad agnitionem Dei & mirandorum illius operum celebracionem inuitentur. Hec prima versus decimi septimi doctrina est.

Seruat enim Deus & defendit ac prorogat vitam suis ministris, donec eorum curriculum durat, vt aliqui sint superstites, qui doctrinam & opera Domini alijs enarrent & præparent. Sicut Apostolos, et si sèpè in periculum vite venerunt, & morti vicini fuerunt, tamen non statim interfici & périre suū, vt Euangelion in mundo latius circumferrent & propagarent. Sic primum de liberatione ex periculis præsentem mortem intentantibus in hac vita, hic versus intelligatur. 2. Cor. 1. Immodice supra vires onerati sumus adeo vt desperaremus de vita. Responsum enim mortis in nobis habuimus, ne confidemus in nobis ipsis, sed in Deo qui suscitat mortuos, Qui ex tanta morte liberauit nos, & liberat. 2. Cor. 4. εὐ παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' εἰποχωρέμενοι· ἀπορητοί, ἀλλ' οὐκ εἴπαπορεμένοι. διαπόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλέπομενοι· καταβαλόμενοι, ἀλλ' οὐκ διαταλάνομενοι. παντοτε τὴν ἑκάστων θυραῖς ιηττὸς εἰπει τῷ σώματι ἡμῶν περιφέρεται, με

Chytt

2. Cor. 11. Ministri Christi sunt ex celo ego: in laboribus, in fatigationibus perabundē: in verberibus, plus satis: in carceribus perabundē: in mortibus sæpē.

111. Simul etiam ex hoc versu discamus D E I D O N V M E S S E V I T A M & prorogationem vitæ, eamq; à Deo dari & prolongari vt veram de Deo, & redemptore nostro I E S U C H R I S T O doctrinam, & miranda opera ac beneficia Dei, nosse discamus, & vsu ac exercitijs vitæ, fidem confirmemus, & alios ad agnitionem & cultum veri Dei, & mirandorum operum creationis, redemptionis, collectionis, gubernationis ac defensionis ecclesiæ celebratiō nem, inuitemus; ac in primis, vt aliqui senes, sapientia, vsu rerum, doctrina, autoritate, & diuina luce præstantes, docere & gubernare alios iuniores & im peritiores, & veram de Christo, de officijs iusticiæ, & alijs rebus bonis doctrinam ipsis impertiri possint. vt in Psalmo dicitur: In senecta Deus ne derelin quas me, vt annunciem brachium tuum (filium redemptorē Iesum Christum) generationi omni, quæ ventura est, potentiam tuam. Psal. 92. Plantati in domo domini, adhuc in senecta germinabunt, vt annuncient quoniam rectus Dominus petra mea. Psal. 9. Exalta me de portis mortis, vt annunciem laudes tuas in portis filiæ Zion. Hæc dicta ostendunt, propter quas caussas longiora vitæ spacia à Deo dentur: ad quem usum seu finem præcipuum vita nostra, & omnia vita consilia & actiones, referri debeant. Et refutant Epicureos maxima pars generis humani, fingentes casu fortuito oriri & occidere omnia, & sine certe to Dei consilio nasci ac mori homines, vt violæ aut rosæ decidunt: vel causam mortis esse priuationem Aristotelicam somniant. Admoniti igitur hoc dicto, à Deo seruari & propagari nobis vitam, & vires animæ ac corporis confirmari petamus, & actiones vitæ omnes, ad Dei gloriam, & aliorum hominum salutem referamus.

1111. Ad æternam liberationem accommodetur, quæ pij etiam finientes huius vitæ mortalis curriculum, morte non absorben tur, nec reddit in nihilum, quod fuit ante nihil, sed in eam vitam, quæ sola vita nominanda est, beatam consuetudinem & visionem Dei & redemptoris nostri Iesu Christi, & celebrationem omnium beneficiorum ac operum diuinorum, omnis misericordie & doloris expertem transferuntur. Iohan. 5. 8. 11. Qui in Christum credit, non morietur, sed transibit à morte in vitam. Ita Stephanus, etiamsi ad præsens supplicium ducitur, tamen agnitione & fide Christi pro nobis mortui & resuscitati, vincens æternam mortem, ibat ouans animis & spe (secundum vitæ æternæ) sua damna leuabat. Iob. 9. Etiamsi occiderit me Dominus, sperabo in eum. Quia non moriar sed viuam.

Confer Paulum & Socratem; vel Dauidem & Scipionem, quorum uterque sæpe periclitatur in prælijs, & mirandas victorias obtinet, tandem placida morte extinguitur. Sed Scipio est sine fide, non agnoscit Deum præsentem & adiutorem, sed casu victorias contingere putat, nec quidquam certò statuit de æterna vita. Dauid prælucente vera agnitione Dei & fide præliatur, & se à Deo iuuari & protegi, & à peccato ac morte æterna liberari statuit: & quanquam duces aliqui interficiuntur & ipse moritur, tamen causam & Ecclesiam scit non interituram esse, & se ex morte reuicturum, socium æterni triumphi, & gloriae apud D E V M fore.

v. Principaliter autem capiti Ecclesiæ, Filio Dei Domino & Redemptori nostro Iesu Christo, victori mortis, & resurgentí ex morte, & datori vitæ æternæ, hic versus congruit: Non moriar sed viuam & narrabo opera Domini. Solus enim filius Dei moriens, propria potentia superat mortem, & absorpta morte reuiviscit tertia die, ac resurgit, & se resuscitatū totos 49. dies Apostolis

ostendit, eosq; docet de mirando consilio & opere Redemtionis generis humani hoc modo perficiendæ, ut Filius Dei Homo ac victima factus pro nobis moreretur ac resurgeret, & ascensu in cœlum suo, nobis aditum in cœlum & æternam vitam ac gloriam patefaceret. Per & propter hanc filij Dei morte victoriam & resurrectionem, nos fide ad ipsum confugentes, & membra corporis ipsius facti, non delemur morte, sed vita cum ipso capite nostro fruimur sempiterna. v i. Cūm de Liberatione à morte hic versus concionatur: sciamus simul liberationem à peccato, ira Dei, maledictione Legis, æterna damnatione, & omnia Christi beneficia positiva, atque ita totius Evangelij summam hoc loco simul complectendam esse.

XVIII. *Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.* Repetit, paululum mutatis verbis, quinti & proxime præcedentis 17. verbi sententiam, de tribulatione seu cruce & ærumnis piorum, & de vera carum causa efficiente, & finali præcipua, & liberatione tandem secutura. Non casu accidunt nobis calamitates, & tribulationes, exilia, morbi, persecutions tyrranorum: sed DOMINO Deo sciente & volente. Dominus castigat nos, per Pharaonem, Diocletianum, per nostros calumniatores in aulis, per morbos, exilia. *Et castigans castigat,* fatis acriter & duriter nos adfigit. non tamen ut morti tradat nos, & funditus deleat, sed ut vocet nos ad poenitentiam, ut agnoscamus nostram immundiciem, & peccata, eaq; emendemus: Item, ut agnoscamus in castigatione paternam benevolentiam, præsentiam, auxilium, & misericordiam Dei: ut crescat in nobis fides, inuocatio, patientia, constanza, & liberati ex morte ardenter & maiore robore bonitatem Dei celebremus & Deum confiteamur. Prorsus autem congruunt cum hoc Psalmi versu Pauli sententiæ, 1. Cor. 11. Cūm iudicamur (adfigimur & tribulamur) à Domino castigamur, ne cum hoc mundo damnemur. Ebræ. 12. *Quem diligit Dominus castigat, & flagellat omnem filium quem recipit.* Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod afflixisti me, ut discerem iustificationes tuas.

Etsi autem utiles nobis esse afflictiones Xenophon etiam affirmit, cūm inquit: Multo difficilius esse res secundas recte ferre, quam res aduersas: quia res secundæ insolentiam in omnibus pariant: ærumnæ autem & calamitates plerosq; ad modestiam reuocent: tamen de voluntate Dei nihil dicit, à quo se abiectos esse, vel certè negligi & deseriri in magnis calamitatibus ethnici iudicant. Psalmus autem testatur, voluntatem Dei esse, non perdere & morte extinguiere ac delere, sed per poenas reuocare nos ad poenitentiam, & fide confugientibus ad thronum gratiae Christum ignoscere, & opem auxiliumq; tempore opportuno ferre.

XIX. XX.

*Aperite mihi portas iustitiae, ingressus in eas confitebor Domino.
Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.*

Sequentes decem versus, usque ad Psalmi finem, alteram Gratiarum actionis partem, seu accepti beneficij & liberationis ex omnibus periculis prædicationem & celebrationem gratam & memorem continent, ut DEVS dator beneficij honore debito afficiatur, & alij etiam homines ad Dei bonitatem agnoscendam & celebrandam, & petendum ab eo in ærumnis auxilium inuitentur. Simul autem *Locos Doctrinæ de CHRISTO* Lapide seu fundamento Ecclesiæ & salutis nostræ vnico & immoto, & Ecclesia super cum ædificata, & de Ministerio Ecclesiæ, & precatione pro Ecclesia, & felicibus Christi regni successibus, intexit. Ordine autem singulos verius enarrabo.

Ape-

Chyv

Aperite mihi portam iustitiae, Ecclesiam seu coetum iustorum, confitentium Domino, qui Deum recte agnoscit, inuocat & colit iuxta ipsius verbum, & pressus cruce ac ærumnis fide configit ad Deum, & liberatus gratias agit, & celebrat Deum. Hæc definitio Ecclesiæ, perspicuis verbis hoc loco tradita est. PORTA significat vñitata Hebræis Metonymia continentis pro contento multitudinem ac coetum hominum, in vna curia seu aula seu porta conuenientium, nam apud orientales populos, in portis conuenire Magistratus, Senatores, Iudices & reliqua multitudo, ad celebranda iudicia, & publicas de Republica deliberationes, vt apud nos in curijs medio ciuitatum loco fere solebant, & hodie adhuc aula Turcica, Ianuæ seu Portæ nomen in toto imperio Turcico retinet. Sic Ecclesia hoc loco, Porta Domini, id est, ciuitas seu regnum Dei, seu coetus hominum vni domino Christo subiectus & obtemperans: & Porta iustitiae, coetus iustorum Deo placentium & hæredum vitæ æternæ, qui confitentur se saluatos per Christum petram salutis nostræ, (qui quamvis reprobatus est a gubernatoribus & doctoribus, & affixus cruci, tamen non moritur, sed viuit, & fundamentum est totius Ecclesiæ) definitur.

XXI. *Confitebor tibi quia humiliasti me, & factus es mihi in salutem.* Confessio & gratiarum actio, quam in porta Domini se sonaturum, David in posteriore hemistichio 19. versus adfirmat. Confitebor seu gratias agam Domino, quod adflicxit, & rursum liberauit & saluavit me. Simul autem ad Ecclesiæ descriptionem hic versus pertinet, declarans, *Quid sit? coetus contentum veram de Deo & Christo saluatore doctrinam, recte inuocantium Deum, & vera fide ac obedientia colentium. Qualis sit species Ecclesiæ? humili, exigua, imbecillis, afflita, oppressa tyrannide impiorum, collecta exilio pubes, miserabile vulgus, sedens inter leones, vt Daniel, vt Noæ irca in diluvio fluctuans. Qui cultus? Confessio, inuocatio, patientia in cruce, prædicatio doctrinæ & beneficiorum Dei, vt alij inuitentur. Quæ liberationes? in hac vita & æterna per Christum ducem & liberatorem seu saluatorem ecclesiæ; de quo sequens versus concionabitur.*

XXII. *Lapidem, quem reprobauerunt adficiantes, hic factus in caput anguli.* Etsi David quoque fuit lapis, reiectus primum à Saule, & maxima parte populi Israël, qui postea caput anguli, hoc est, Rex & caput totius populi constitutus est: tamen principaliter de CHRISTO capite & fundamento ecclesiæ, hunc versum intelligi debere, Christus ipse Matth. 21. 16. 7. Petrus Acto. 4. 1. Pet. 3. Paulus Ephes. 2. Rom. 9. Esaias cap. 28. & alij testantur. Nominatur autem in scriptura Christus L A P I S, quia est firmum & solidum fundamentum ecclesiæ Dei (1. Corinth. 3. Acto. 4.) quod ad M E R I T U M remissionis peccatorum & SALVAT I S æternæ: quod ad fontem & patefactionem doctrinæ: quod ad efficaciam per ministerium verbi & sacramentorum; quod ad firmitatem & potentiam in defensione ecclesiæ miranda attinet. Acto. 4. Christus, quem vos crucifixistis, est lapis reprobatus ab eis adficiantibus, qui factus est caput anguli, nec est in aliquo alio salus. Non enim est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluari. Etsi enim super fundamentum prophetarum & Apostolorum etiam, ecclesiam extructam esse, Paulus scribit: id tamen, non de merito & efficacia sed tantum de ministerio, testimonio, & propagatione doctrinæ de Christo, unico saluatore, intelligendum est.

Aedificantes seu architecti sunt omnes doctores, seu ministri & gubernatores ecclesiæ, qui lapides viuos, homines, Iudeos & gentes, per ministerium euangelij supra lapidem & petram salutis Christum, aedificare, h. veram agnitio-

Chyf

agnitionem Christi, veram fidem, consolationem, iustitiam & vitam in eis accendere: atq; ita Fide huic petræ impositos & adglutinatos, membra ecclesiæ, quæ est domus Dei, & vitæ æternæ hæredes, efficere debent. Tales veri & salutares architecti sunt, Prophetæ, Apostoli, & omnes fideles ministri omnibus temporibus. Principes autem Sacerdotum, & Gubernatores in populo Iudaico, impij Pontifices, Pharisei & scribæ Christum auersantur, reprobant & crucifigunt. & nostro tempore Pontificij doctores pleriq; ædificant homines non super solum Christum, sed simul super propria bona opera, super sacrificia mislarum, vota monastica. Hi infideles architecti, Iudæi & alij, abiciuntur à Deo: & ad societatem ecclesiæ vocantur gentes. Atq; ita Christus efficitur CAPUT ANGVLI, summus lapis angularis, sustentans & nectens duos parientes, Iudæos & gentes, in vnius Ecclesiæ societatem coniungens. Nec est in aliquo alio salus. Non enim est nomen aliud (seu res alia) datum hominibus, per quod oporteat nos saluos fieri. Hæc sententia opponatur omnibus omnium gentium religionibus, quæ Christum ignorant aut aspernantur. non Turci, non Ethnici, non Plato, Xenophon, Socrates, et si honestissimè mores rexerunt, hæredes salutis æternæ fieri possunt. Nam qui non credit in Filium Dei Iesum Christum, condemnatur. Nec per ullam rem aliam, quam per Christum fide agnitum & appræhensum, salus contingit. Ideò friuolæ & impie aduersariorum nugæ sunt, qui ad Missas, ad opera monastica, ad inuocationem sanctorum, ad peregrinationes, aut proprias virtutes & benefacta homines de salute æternâ sollicitos deducunt: Nec Patres, Adam, Noha, Abraham, Joseph, Moses, Dauid vlla ratione alia, quam per Dratiam Domini nostri Iesu Christi, fide saluati sunt, vt Act. 15. Rom. 4. Ioh. 8. & alibi clare dicitur. Continet autem hoc dictum Petri amplissimam doctrinam & consolatiōnem, Quare in omni vita, & in quotidiana inuocatione, semper in conspectu sit. Et addatur huic tota doctrina de Euangelio & iustificatione, cuius fundamentum est hæc sententia: Non est in alio salus. Est autem Lapis angularis & CAPUT ecclesiæ Christus, quod ad principiū & fontem vitæ, ordinem, dignitatem, regnum, sacerdotium, meritum & efficaciam atinet, quod in explicatione doctrinæ de Filio Dei nuper mediocri diligentia euoluimus.

XXIII. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Christus lapis angularis seu caput & saluator ecclesiæ, non humano consilio, sed à Domino Deo patre æterno constitutus & missus; mirando iustitiae & misericordiæ diuinæ temperamentum, Mediator & Victima factus; diuina potentia peccatum & mortem aboleuit, & omnibus ad eum fide configentibus, factus est à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio, vt qui gloriatur, in Domino glorietur. Hæc concio de Christo crucifixo, fonte & datore vitæ ac salutis æternæ, prorsus mirabilis & stulta rationi humanae videtur, 1. Corinth. 1. Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis & Gentibus, Christum dei potentiam, & Dei sapientiam. Alij ad speciem ecclesiæ externam, humilem, ærumnosam, contentam & spretam, accommodant. Quæ tamen nihilominus ingentem & mirandam Gloriam habeat: 1. Possessionem DOCTRINÆ à Deo traditæ, veræ agnitionis Dei & voluntatis ac iudicij diuini, & vitæ ac gloriæ æternæ. Deu. 4. 2. Scit se Deo curæ esse, ab eo exaudiri, defendi, iuuari, & saluari. 3. Conseruat mirabiliter contra omnium tyrannorum violentiam, vt Daniel inter leones. 4. Excellentes doctores & gubernatores, prophetæ prædicentes futura, regentes consilia politica, Apostoli, patres, Ambrosius, Augustinus. 5. Virtutes ecclesiæ, Fides, constantia in suppli- cij,

cis, confessio. 6. Hæreditas vitæ æternæ. Admiranda hæc ornamenta longe antecellunt ethnici & omnium gentium coetibus.

XXIII. *Hæc est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.*
Hic est Sol iustitiae, seu vita & lux hominum, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, h. lucem veræ agnitionis Dei, & vitæ æternæ in mentibus audientium Euangelion accendeñs, vt in Iohanne Christus lux mundi, & vita, quæ erat lux hominum, nominatur. Vel, Hoc est tempus Novi Testamenti, dies victoriæ ac resurrectionis Messiae, qua per Christum lapidem seu petram salutis nostræ, à peccato & morte liberati sumus, & iustitia ac vita æterna nobis restituta est. Præcipui autem dies Novi Testamenti sunt dies conceptionis Christi (de quo Antiphona vetus gratissima extat: *Hæc est dies, quam fecit Dominus: Hodie Dominus adflictionem populi suscepit, & redemptionem misit. Hodie mortem, quam famina intulit, faminesem fugavit. Hodie Deus Homo factus est. Id quod fuit permansit, & quod non erat assumpsit. Ergo exordium nostra redēptionis deuotè recolamus, & exultemus dicens: Gloria tibi Domine.*) Et dies Resurrectionis Christi, in cuius honorem, Dominicam diem pro Sabbatho in ecclesia Christiana celebramus, sicut Synodus Cæfariensis, ad diem dominicam hunc Psalimi versum accommodat: *Hæc est dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Constituite diem solennem in frequentationibus. & Ignatius ad Magnesios: Pro Sabbatho diem festum celebret omnis Christianus, dominicam resurrectionem eminentissimam & regalem omnium dierum, de qua Propheta expetans, dicebat; in finem pro octaua, in qua die, & vita nostra exorta est, & mortis in Christo facta victoria.

Quod beneficium redēptionis ac liberationis æternæ, solius Dei, seu misericordiæ & omnipotentiæ diuinæ opus est, pro quo grata mente & voce, & vero ac ardentí pectoris motu, Deum celebrare, & nostra causa exultare & lætari debemus, vt virgo Maria, exhibito Messia, canit; *Magnificat anima mea Dominum. Et exultauit spiritus meus in Deo salvatore meo.* Et Abraham videns diem Christi lætatus est. Nec tantum arcana lætitia in corde fruuntur, vt omnes iustificati fide pacem habemus in Christo Iesu, verum etiam clara voce & hymnis gratias agunt Deo, prædicant beneficia Dei, inuocant & celebrant Deum, sicut iam exemplum inuocationis & celebrationis subiicitur.

XXV. *O' Domine da salutem. O' Domine da prosperitatem.* Ebraicè: *Ana Ichoua Hosianna, Ana Ichoua Hazli Hahna.* Age Domine, adiuua quæso hunc regem Dauidi promissum, des prosperos successus regno Messiae, defende & salua ecclesiam tuam per hunc Salvatorem patrib. promissum, reprime & depelle diabolos & tyrannorum furores, delere hoc regnum violentis persecutionib. & fraudibus molientes. Fac vt multi Euangelion Christi & hunc victorē peccati & mortis recte agnoscant, & ad veram agnitionem & cōmunionem beneficiorum Christi, & vitam æternam perueniant, vt ampla ecclesia in his terris Christo colligatur, celebratura Deū, in hac vita & in omni æternitate. Ut autem Christo ingredienti Hierosolymam hunc versum pij canebat (Matth. 21. Mar. 11. Ioh. 12.) precantes, vt Deus regnum Messiae iuuet, & ecclesiam defendat, & prosperos ac felices successus ministerio euangelij tribuat: Sic omnium temporū ecclesia precatur, vt sanctificetur nomē Dei, & regnū illius adueniat, & voluntas Dei in celo & terra fiat. Hæc plixiore paraphr. ex Catech. euoluātur.

XXVI. *Benedictus, qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini.* Prius Heimstichion est confessio, profitens hunc regem Messiam esse benedictum illud semen Abrahæ promissum, in quo omnes Gentes

terræ

Chyf

terræ benedicendæ sunt, liberans nos à maledictione Legis, peccati & mortis, quæ oppressi sunt omnes homines, non seruantes omnia quæ præcipiuntur lege Dei, seu non conformes normæ legis; & nobis BENEDICENS, hoc est, remissionem peccatorum, iustitiam, vitam æternam, & alia præsentis vitæ bona donans, Et ipse est autor & dator iustitiae & vitæ æternæ. *Qui venit in nomine Domini, non tantum ut Iosua, Dauid, & cæteri à Deo vocati, Deo mandante, ministeria certa suscepereunt, quæ gubernavit Deus, & ipsi inuocantes Deum res magnas feliciter gesserunt, iubente, gubernante & adiuuante Deo; inuocantes ipsum & mandata munera sedulò obeuentes: verum etiam venit ut promissus Liberator, ab æterno Deo ordinatus Redemptor generis humani, unctus præ consortibus suis, summus Sacerdos & Rex ecclesiæ, ut mandante Deo, potentia diuina, regnum peccati & mortis aboleat, ac vitam æternam restituat.* *Benediximus vobis de domo Domini.* Ut prius hemistichion, Regem Christum semen benedictum, ita posterius, Ecclesiam, Christo regi subditam, & ministerium Euangeliæ ac ministrorum ecclesiæ officium propriū describit, ECCLESIA est domus Domini, in qua Deus ipse habitat, & Benedictionem Abraham promissam, per patres, prophetas, & alios ministros nobis annunciat & impertit. Hanc benedictionem Abraham promissam sonuerunt Adam, Noe, Abraham, Isaac, Jacob, Dauid, Esaias, Daniel, & alij, eamq; magnis certaminibus propagarunt. Est autem vox huius Benedictionis, ipsum Euangelium, annuncians Deum per & propter Filium, semen Abrahæ pro nobis factum, Benedictum & Benedicentem nobis, propicium esse, nos Deo curæ esse, à Deo diligi, respici, exaudiri, iuuari, & mirabiliter etiam in hac vita regi & seruari. Hanc Benedictionem in Euangelio annunciatam & oblatam amplectamur, & ad Deum in omnibus periculis confugiamus, & auxilium ac liberationem præsentem ac æternam expectemus.

XXVI. *Dominus Deus est illuminator noster.* Ornate festum frondibus usq; ad cornu altaris. Summa Benedictionis, quam in domo Domini patres & Prophetæ sonant: *Dominus est Deus illuminator noster.* Christus est verus Deus, qui accedit per euangelion in mentibus nostris lucem veræ agnitionis Dei, veræ iustitiae, veræ consolationis & vitæ, depellit tenebras ignoracionis Dei, peccati & mortis: & liberatos ab omnibus malis donat læticia & gloria sempiterna.

Congruit autem prius hoc hemistichion cum dictis Christi, Ioh. 8. Ego sum lux mundi. & Ioh. 1. Erat lux illa lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Luc. 1. Illuminare his, qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Vt enim Sol fons lucis & caloris vitalis, totum mundum illustrat: sic Filius Dei dominus noster Iesus Christus, fons lucis & vitæ æternæ, per Euangelion, mentes hominum, tristissimis tenebris ignoracionis Dei, peccati & mortis oppressas illuminat, h. lucem veræ agnitionis Dei, & veram consolationem, iustitiam, vitam, gaudium conscientiae, à terroribus peccati, legis, diaboli, mortis liberatæ, deniq; vitam & lætitiam æternam in eis accedit. Id nominant Illuminare Psalmi, Johannes Euangælista cap. 1. Esaias cap. 61. Surge illuminare Ierusalem, quia venit lumen tuum. Aaron Num. 6. Illuminet vultum tuum super te. Micheas, Cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Zacharias sacerdos, Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Simeon, Lumen ad illuminationem gentium. Christus, Ego sum lux mundi: & Apostoli passim. Euoluantur autem tenebrae humanarum mentium, ignorantium quid sit Deus? Quæ sit erga nos eius voluntas? Quæ sint vera & summa bona? Quæ consolationes in morte & cæteris calamitatibus? deniq; omnes peccato & morte oppressi sunt. Ab his malis solus hic Dominus

minus benedictus & benedicens nos liberat, & lvcem veræ intelligentiæ, & agnitionis paternæ erga nos voluntatis Dei accedit.

Sequens hemistichion: *ornate festum frondibus usq; ad cornua altaris.* Ut doctores & ministri benedicere, h. promissam Abrahæ benedictionē in Christo semine benedicto annunciarē ecclesiæ debent: ita vicissim auditores, diem festum ornare seu ritè agere, h. reuerenter audire annunciatam per Patres benedictionem, recte agnoscere Deum, & quem misit IESVM CHRISTVM, lapidem angularem seu redemptorem & caput ecclesiæ, & fide in ipso acquiesce-re, gratias agere, & vero corde obedire iubet. Est autem Metonymia signi pro signato. Nam visitatæ diebus festis pompæ, frondes, thymiamata, orna-tus templorum, signa erant de vera celebratione seu sanctificatione sabbati homines admonentia. Vera autem sanctificatio sabbati, seu celebratio diei festi, est in publicis ecclesiæ congressibus, Docere & Discere veram de Deo doctrinam, seu prædicare & audire ac fide amplecti Euangelion de Christo Mediatore & summo sacerdote ac rege ecclesiæ, vera fiducia Christi mediato-ris inuocare Deum, & communi multorum voce gratias agere, & hymnis ac laudibus pijs Deum & opera ac beneficia Dei miranda celebrare, & in his conuentib. Euangelion ad posteros propagare. Abothim, frondes, à complicando seu denie cōstringendo dicuntur. sicut I S E R, quod per Ain, Samech, Res scribitur, quod ornare verterunt, propriè ligare seu vincere significat. Li-gare seu vincite festum frondibus, que fragrantissimæ in illis regionibus con-texti in pompis solebant. Veræ autem frondes vincentes seu ornantes diem festum, sunt piæ conciones de Deo, preces & gratiarum actiones, quæ ut vio-læ aut rosæ fragrantis odor, mirificè Deum recreant & delectant, vt de sacrifi-cio Nohæ dicitur: Odoratus est Dominus odorem suavitatis. *Vsq; ad cor-nua altaris.* Duo erant in tabernaculo seu templo Mosaico altaria. Aeneum in atrio, supra quod holocausta & cætera pecudum sacrificia quotidie offere-bantur: & thymiamatis, aureum, in sancto, in quo semel tantum quotannis summus Sacerdos, asperso cornibus sanguine vituli & hirei, peccata populi expiabat, Exod. 30. Leuit. 16. Vtiusq; altaris anguli quatuor cornibus insigniti erant, Exod. 27. 30. ad quæ hoc loco Psalmus alludit. Qui Altaris men-tionem faciens, uno in loco diuinitus constituto, ubi tabernaculum fœderis se templum & sedes sacerdotum Episcopalis erat collocati, supra quod so-lum ordinariè sacrificia offerre licebat, simul admonet, vt Israëlitæ ad unum altare, ad unum ministerium in tabernaculo deuincti erant: εὐδαίμονες θολιεργον την προσφέρειν, ita nos ad certum verbum à Deo traditum & ministerium eius verbi alligatos esse. nec licere proprio arbitrio dogmata & cultus com-minisci. Obedientum autem esse præpositis seu ministris, verbum à Deo tra-ditum pie sonantibus, iuxta illud: Qui vos audit (verbum in eum docentes) me audit. Sic frondes contexuntur & alligantur altari seu ministerio verbi.

XXVIII. Deus natus es tu: & ego confitebor tibi: Deus natus es tu, & exal-tabo te. Vera celebratio festi, toto vitæ piorum tempore durans, est Fides certa ac firmiter in corde statuens seu credens, & ore, ac totius vitæ obedi-en-tia, hanc confessionem edens: D E U S M E V S E S T U. T u I E H O V A , qui te in populo Israel, tradito certo verbo & testimonijis miraculorum patefecisti, & filium tuum Dominum nostrum Iesum Christum semen benedictum patribus promissum misisti: Tu solus es unicus, æternus & omnipotens Deus, & D E-U-S M E V S , qui me vere curas, diligis, respicis, me inuocantem exaudis, me clamantem ad te in periculis liberas, & vita ac salute sempiterna donas, propter Filium tuum Mediatorem. Ideo confitebor seu gratias agam tibi in hac vita

hac vita & omni æternitate. Hæc summa angelorum & hominum sapientia est. Et totum ferè Psalterium, nihil aliud, quām Enarrationem, Applicationem, & Præxim seu exercitationem horum verborum: *Deus meus es tu, & confitebor tibi,* seu primi præcepti, *Ego sum Dominus Deus tuus,* continet. Psal. 91. Dicit Dominus. *Spes mea, refugium meum, Deus meus,* sperabo in eum. Psal. 140. *Deus meus es tu,* exaudi vocem deprecationis meæ. Psal. 143. Doce me facere voluntatem tuam, Quia Deus meus es, spiritus tuus bonus deducat me in viam rectam. Psal. 146. Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius, spes in Domino Deo ipsius. Nolite confidere in principibus. Ethnici dubitantes, an sit Deus, an Deo curæ sint, an preces exaudiatur, non sonant hunc versum, *Deus meus es tu.* Nec in Ecclesia Dei solùm legis doctrinam audientes, Cain, Saul, Iudas, qui fugiunt, & irascuntur Deo. Tantum qui credunt Euangelio, agnoscunt Deum sibi placatum & propicium esse propter Filium, exaudire, iuuare, liberare, & saluare nos. Ideoq; eum exaltant & celebrant.

XXIX. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in eternum misericordia eius. EPILOGVS totius carminis eucharistici, in quo, ijsdem verbis Proposito repetitur. Quam, vt initio huius Psalmi euoluta & explicata est, pietatis studiosi piæ & religiosæ mentis attenta meditatione repeatant, & formulas Gratiarum actionis ad Deum, eruditè ac piè ab artificibus compositas, adiungant: Quales sunt à communi præceptore nostro præscriptæ, quibus in quotidianis ad Deum orationibus nostris, singuli vtamur. Horror etiam eosdem, vt PRECVM formulam à Cl. & doctiss. principe Ioan. Pico Mirandula, eruditissimè & grauissimè elaboratam sibi familiariter notam redant.

*Alme Deus, summa qui maiestate verendus,
Verè vnum in triplici numine numen habes.
Cui super excelsi flammantia mania mundi
Angelici seruit turba beata chori.
Cuius & immensum hoc, oculus spectabile nostris
Omnipotens quondam dextra creavit opus.
Aether a qui torques, qui nuna dirigit orbem,
Cuius ab imperio salmina missa cadunt.
Parce precor miseris, nostras precor ablue sordes,
Ne nos iusta tui pœna furoris agat.
Quod si nostra pari pensentur debita lance,
Et sit iudicij norma secura tui:
Quis queat horrendum viuentis ferre flagellum
Vindicis, & plaga sustinuisse graues?
Non ipsa irata restabu machina dextre,
Machina supremo non peritura die.
Quæ mens non prima damnata ab origine culpe:
Aut quæ non proprio crimine facta nocens:
Tu cerè ille ipse es, proprium cui parcere semper,
Institiamq; pari qui pietate tenes:
Premia qui vt meritis longè maiora rependis,
Supplicia admisisti, sic leuora, malis.
Christe, tua est nostris maior clementia culpis,
Et dare non dignus, res mage digna Deo est.
Quanquam sat digni, si quos dignatur amare,
Qui, quos non dignos inuenit, ipse facit.
Ergo tuos placido miserans, precor, affice vultu
Seu seruos matus, seu magis esse reos.
Nempe reos: nostra si spectes crimina vita,
Ingratæ nimium crimina mentis opus.
At tua si potius in nobis munera cernas,
Munera præcipuis nobilitata bonus:*

*Nos sumus ipsa olim tibi quos natura ministros,
Mox fecit natos gratia sancta tuos.
Sed premis (heu) ministros tanta indulgentia sorti,
Quos fecit natos gratia, culpares.
Culpares fecit, sed vincat Gratia culpam,
Ut tuus in nostro crimine crescat honor.
Nam tua sue alter sapientia, sue potestas,
Nota sua mundo prodere posit opes:
Maior in erratis bonitatis gloria nostris,
Illegit, præ cunctis fulget amandus amor:
Qui potuit celo Dominum deducere ab alto,
Inq; crucem summi tollere membra Dei.
Ut male contractas patro de semine sordes
Ablueret lateris sanguis & vnda ius.
Sic amor & pietas tua, rex misericordie, tantu
Dat mala materiam suppeditare bonis.
O amor, o pietas, nostru bene prouida rebus,
O bonitas serui facta ministrata tui!
O amor, o pietas, nostru male cognita scelis!
O bonitas nostris nunc propè vicia malu!
Da precor huic tanto, qui semper seruet, amori,
Ardorem in nostris cordibus esse parem.
Da satane imperium, cui tot seruiss per annos
Pænitent: excusso, deposito, iugis.
Da precor, extingui vesane incendia mentis,
Et tuus in nostro peccatore vivat amor.
Ut cum mortalis perfundis munere vite
Ductus erit Dominum spiritus ante suum:
Promissi regni felici sorte potitus,
Non Dominum, sed te sentiat esse patrem.*

FINIS.

DAVL

Chyf